

ISSN 2524-0986

 iScience[®]

ACTUAL SCIENTIFIC RESEARCH IN THE MODERN WORLD

INTERNATIONAL SCIENCE JOURNAL

Issue 6(86)
Part 4

**Pereiaslav
2022**

ACTUAL SCIENTIFIC RESEARCH IN THE MODERN WORLD

ISSUE 6(86)
Part 4

June 2022

INTERNATIONAL SCIENCE JOURNAL

Publishing schedule: 12 times/year (monthly)
Published since June 2015

Included in scientometric databases:

Google Scholar <https://scholar.google.com.ua/citations?user=JP57y1kAAAAJ&hl=uk>

Бібліометрика української науки

http://nbuviap.gov.ua/bpnu/index.php?page_sites=journals

Index Copernicus

<http://journals.indexcopernicus.com/+++,p24785301,3.html>

UDC 001.891(100) «20»

BBK 72.4

A43

Editorial board:

O. Bazaluk	Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine)
I. Dobroskok	Doctor of Pedagogic Sciences, Professor (Ukraine)
S. Kabakbayev	Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor (Kazakhstan)
G. Musabekova	Doctor of Pedagogic Sciences, Professor (Kazakhstan)
I. Smyrnov	Doctor of Geographic Sciences, Professor (Ukraine)
O. Isak	Doctor of Sociological Sciences (Moldova)
Lyu Bincyа	Doctor of Art Criticism (CPR)
V. Tamulet	Doctor of Historical Sciences (Moldova)
S. Brynza	Doctor of Juridical Sciences, Professor (Moldova)
A. Tykhon	Doctor of Medical Sciences (Moldova)
A. Goriashenko	Doctor of Pedagogic Sciences (Moldova)
G. Alieiev-Kengerli	Doctor of Philological Sciences, Professor (Azerbaijan)
A. Aidosov	Doctor of Technical Sciences, Professor (Kazakhstan)
T. Lozova	Doctor of Technical Sciences, Professor (Ukraine)
O. Sydorenko.	Doctor of Technical Sciences, Professor (Ukraine)
A. Egiazarian.	Doctor of Pedagogic Sciences, Professor (Armenia)
Z. Aliev	Doctor of Agricultural Sciences, Professor, (Azerbaijan)
K. Partoev	Doctor of Agricultural Sciences, Professor (Tajikistan)
L. Tsibulko.	Doctor of Pedagogic Sciences, Professor (Ukraine)
M. Baimukhamedov	Doctor of Technical Sciences, Professor (Kazakhstan)
M. Musabayeva	Doctor of Geographic Science, Professor (Kazakhstan)
Z. Kabyibekova	Doctor of Pedagogic Sciences, Professor (Kazakhstan)
N. Kheladze	Candidate of Chemical Sciences (Georgia)
J. Talaspayeva	Candidate of Philological Sciences, Professor (Kazakhstan)
B. Chernov	Candidate of Pedagogic Sciences, Professor (Ukraine)
V. Amrakhov	Candidate of Economic Sciences, docent (Azerbaijan)
K. Mkrtchian.	Candidate of Technical Sciences, docent (Armenia)
V. Stati	Candidate of Juridical Sciences, docent (Moldova)
K. Bugaevskiyi	Candidate of Medical Sciences, docent (Ukraine)
G. Tsybulko	Candidate of Pedagogic Sciences, docent (Ukraine)
N. Iaronova	Candidate of Technical Sciences (Uzbekistan)

Actual scientific research in the modern world // Journal. - Pereiaslav, 2022. - Issue 6(86), p. 4 – 118 p.

Language: українська, русский, english, казакша, o'zbek, limba română.

UDC 001.891(100) «20»

BBK 72.4

A43

© NGO THE INSTITUTE FOR SOCIAL TRANSFORMATION, 2022

© Authors, 2022

TABLE OF CONTENTS

SECTION: PEDAGOGY

Kalandarova T., Kasimova H. (Urgench, Uzbekistan) SHAXSNING RIVOJLANISHI VA TARAQQIYOTIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI.....	5
Umarov I. I., Mukhtoraliyeva M. A., Mamadaliyev A. T. (Namangan, Uzbekistan) PRINCIPLES OF TRAINING FOR SPECIALTIES IN THE FIELD OF CONSTRUCTION	8
Гришко Світлана Вікторівна, Зав'ялова Тетяна Василівна, Непша Олександр Вікторович, Прохорова Лариса Анатоліївна (Мелітополь, Україна) МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ПОНЬЯТЬ ЯК КОМПОНЕНТУ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ	13
Кервенов Қабылғазы Ержепұлы, Мухаметжанова Алтынай Мейрамбековна, Какеша Есилжан (Қарағанды, Қазақстан) МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	18
Кервенов Қабылғазы Ержепұлы, Сапаралиев Заурбек Нурбек угли, Хабдолда Сәрікбол (Қарағанды, Қазақстан) ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ	23
Қаратаева Динара Ғалымбайқызы (Талдықорған, Қазақстан) ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ТИІМДІЛІГІ	28
Оспанов Жанказы Оразалиевич, Жанбыров Бақытжан Нуралиевич, Есмахан Нұрлыбек Жанәділұлы (Шымкент, Қазақстан) ПРОГРАММА «РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА	32
Алавердян Арен (Ереван, Армения) ОТНОШЕНИЕ ОБЩЕСТВА РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ К НЕСЛЫШАЩИМ И СПОСОБАМ ИХ КОММУНИКАЦИИ.....	36
Григорян Астгик Гаврушевна (Ереван, Армения) ОСНОВНЫЕ ПУТИ РАЗВИТИЯ РЕЧИ В ДОШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ.....	40
Зурначян Гурген Георгиевич, Мурадян Светлана Сергеевна (Ереван, Армения) ПРОБЛЕМА СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВОЙ АДАПТАЦИИ ЛИЦ С УМСТВЕННОЙ ОТСТАЛОСТЬЮ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ	46
Сирануш Геворковна Карапетян, Лилит Арутюновна Адлоян (Ереван, Армения) ИССЛЕДОВАНИЕ СЛОВАРНОГО ЗАПАСА И ГРАММАТИЧЕСКОГО СТРОЯ ДЕТЕЙ С ОТКРЫТОЙ ОРГАНИЧЕСКОЙ РИНОЛАЛИЕЙ В ПРЕДОПЕРАЦИОННОМ ПЕРИОДЕ	50

Мкртчян Асмик (Ереван, Армения)

ПРОЕКТИРОВАНИЕ И РАЗРАБОТКА ПОНИМАНИЯ ОКРУЖАЮЩИЙ СРЕДИ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ И МНОЖЕСТВЕННЫМИ НАРУШЕНИЯМИ РАЗВИТИЯ.....	55
--	----

SECTION: PHILOLOGY AND LINGUISTICS**Aidarova Rabiga Toreevna (Almaty, Kazakhstan)**

THE POSSIBILITIES OF USING ANIMATED FILMS AND CARTOONS AS A MODERN TOOL OF TEACHING.....	59
---	----

**Nurzhanova Aigerim Altynbekovna, Aigerim Ikramova
(Almaty, Kazakhstan)**

ONLINE-TESTS AS AN EFFECTIVE FORM OF FEEDBACK AND SELF-CONTROL	65
--	----

**Zhilkiabayeva Almira Kairatovna (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan),
Begimbekova Saltanat Begimbekovna (Taldykorgan, Kazakhstan)**

THE USE OF ENGLISH FOR TEACHING SUBJECT CONTENT BY CLIL TECHNOLOGY IN MULTILINGUAL EDUCATION.....	71
--	----

**Ажунусова Назерке Бекеновна, Абдуова Назилия Мухаммадгалиевна,
Ельшибекова Назерке Халмахановна (Караганда, Казахстан)**

ИСТОРИЧЕСКОЕ СОБЫТИЕ В РОМАНЕ С.СМАТАЕВА «ЕЛИМ-АЙ».....	77
---	----

Нурмаматова Мейликан Тагайбековна (Ош, Кыргызстан)

КЫРГЫЗ ФОЛЬКЛОРДУК ЖАНА РУНИКАЛЫК КОЛ ЖАЗМА АДАБИЙ ЧЫГАРМАЧЫЛЫГЫНЫН АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕРИ.....	82
--	----

Сулейменова Г. С. (Талдықорған, Қазақстан)

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ЗАМАНАУИ ЕСІМДЕРІНІҢ ҚҰПИЯСЫ.....	88
--	----

Чеснокова Кристина Александровна (Талдықорған, Казахстан)

ПРИНЦИПЫ СОЗДАНИЯ ПОРТРЕТА В ПРОЗЕ Л.Н.ТОЛСТОГО 1870-1880-Х ГГ	93
--	----

Амирджанян С.Г. (Ереван, Армения)

ВОПРОС СЛОВООБРАЗОВАНИЯ ФАМИЛИЙНЫХ ОСНОВ АРМЯНСКИХ ФАМИЛИЙ.....	98
--	----

SECTION: PSYCHOLOGY SCIENCE**Бугаевский Константин Анатольевич (Николаев, Украина)**

КОЛЛЕКЦИОНИРОВАНИЕ, КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН (НА ПРИМЕРЕ ФИЛАТЕЛИИ).....	102
--	-----

УДК 371.91

**Гришко Світлана Вікторівна, Зав'ялова Тетяна Василівна,
Непша Олександр Вікторович, Прохорова Лариса Анатоліївна
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(Мелітополь, Україна)**

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ ЯК КОМПОНЕНТУ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Анотація. Основними одиницями географічних знань є поняття про географічні об'єкти та явища та їх образні уявлення, процес формування яких здійснюється одночасно. У змісті шкільної географії представлені загальні та одиничні поняття. Загальні поняття не мають власних географічних назв, а одиничні поняття мають власні географічні назви. Формування понять здійснюється індуктивним (від часткового до загального) і дедуктивним (від загального до часткового) шляхом пізнання. Основними показниками засвоєння поняття є: знання його визначення, вміння виділяти суттєві відмітні ознаки поняття, що вивчається, наявність образного уявлення про вивчений географічний об'єкт або явище, вміння застосовувати знання про вивчене поняття при вирішенні нових пізнавальних завдань.

Ключові слова: географічні поняття, формування географічних понять, індуктивний шлях, дедуктивний шлях, шкільний курс географії.

Svitlana Hryshko, Tetyana Zavyalova,
Oleksandr Nepsha, Larysa Prokhorova
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
(Melitopol, Ukraine)

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF GEOGRAPHICAL CONCEPTS AS A COMPONENT OF STUDENTS' GEOGRAPHICAL KNOWLEDGE

Abstract. The main units of geographical knowledge are the concepts of geographical objects and phenomena and their figurative representations, the process of their formation is carried out simultaneously. General and individual concepts are presented in the content of school geography. General concepts do not have their own geographical names, and individual concepts have their own geographical names. The formation of concepts is carried out inductively (from the partial to the general) and deductively (from the general to the partial) through cognition. The main indicators of mastering a concept are: knowledge of its definition, the ability to distinguish essential features of the studied concept, the presence of a visual representation of the studied geographical object or phenomenon, the ability to apply knowledge of the studied concept when solving new cognitive tasks.

Key words: geographical concepts, formation of geographical concepts, inductive way, deductive way, school geography course.

Географічні поняття – це форма логічного мислення, що відображає суттєві властивості, зв'язки та відносини географічних об'єктів та явищ. Поняття, що вивчаються в курсах шкільної географії, представлені загальними та одиничними поняттями.

Загальні та одиничні географічні поняття є основними компонентами змісту, що утворюють систему географічних знань: картографічних, геолого-геоморфологічних, кліматологічних, гідрологічних, демографічних, економіко-географічних [1-3].

Основними умовами формування географічних понять є:

1. Активна пізнавальна діяльність учнів у процесі формування поняття, що передбачає розкриття його основних істотних особливостей, що відрізняють об'єкт чи явище, про які формується поняття, від інших географічних об'єктів і явищ. Виділення в змісті поняття елементів, його складових, усвідомлення учнями відношення цих елементів до поняття, що формується, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків і залежностей, що об'єднують складові поняття в єдине базове поняття. При формуванні понять вчителем організується пізнавальна діяльність учнів з текстом та позатекстовими компонентами підручника, з географічною картою та іншими засобами навчання: картинами, таблицями, графічною наочністю, аудіовізуальними та особливо електронними дидактичними засобами навчання.

2. Системний взаємозв'язок понять, що формує систему географічних понять. Так, у системі понять про внутрішні води виділяють базові поняття та поняття, що розкривають сутність та особливості базових понять. У цій системі базовими поняттями є річка, озеро, льодовик, підземні води. А поняттями, що розкривають базове поняття річки, є джерело, гирло, басейн річки, долина річки, річкова система, вододіл та ін.

3. Поступове, у процесі вивчення курсу, усвідомлення сутності поняття внаслідок подальшої пізнавальної діяльності учнів з організації спостережень за місцевими географічними об'єктами та явищами природи, розкриття взаємозв'язків об'єктів та природних явищ, визначення їх практичної значущості у повсякденній життєдіяльності людини [4].

Керівна діяльність вчителя щодо формування понять полягає, насамперед, у виборі основного шляху (методу) засвоєння поняття – індуктивного чи дедуктивного. Так, якщо при аналізі складу поняття виникає необхідність підведення учнів до словесних узагальнень на основі спостереження та узагальнення конкретних приватних фактів, що відображають склад поняття, обирається шлях з переважанням індукції – розуміння від приватних предметів та явищ до загальних понять та узагальнених уявлень про дане.

Коли ж учні мають достатній запас географічних уявлень і можуть засвоїти поняття без попереднього аналізу його складу, обирається шлях з переважанням дедукції – від формулювання визначення поняття до приватних фактів та явищ, його складових та з'ясування зв'язків, що поєднують ці факти та явища в єдине ціле – географічний об'єкт, що вивчається, або явище.

Індуктивний шлях формування понять багато в чому визначається реалізацією краєзнавчого принципу навчання географії. Таким шляхом формуються поняття про географічні об'єкти та явища, не тільки доступні безпосередньому спостереженню учнями в природі, а й у результаті навчальної діяльності з відповідними наочними засобами навчання. Індуктивний шлях формування понять унаслідок домінування конкретного

образного мислення в учнів цього вікового періоду має переважати для формування базових, загальних понять змісту початкового курсу географії. Але це зовсім не означає, що при вивченні початкового курсу географії має бути дедуктивний шлях формування понять.

Індуктивний шлях формування понять визначає наступний алгоритм взаємопов'язаної діяльності вчителя та учнів:

– організація спостережень за місцевими географічними об'єктами та явищами або сприйняття учнями об'єктів, що вивчаються, та явищ за допомогою доступних вчителю засобів наочності;

– зіставлення, порівняння об'єктів і явищ і виділення результаті основних відмінних ознак, встановлення їх подібності і відмінності;

– встановлення причинно-наслідкових зв'язків, що визначають характерні особливості об'єктів, що вивчаються, і явищ;

– узагальнення характерних ознак та формування образних уявлень про досліджувані об'єкти та явища;

– робота з визначенням поняття та з виділенням частин, ознак та їх зв'язків, графічна інтерпретація поняття, тобто складання схем, що відображають склад, ознаки та їх взаємозв'язки, запам'ятовування та відтворення визначення поняття;

– застосування засвоєних знань при вирішенні пізнавальних завдань на основі вивченого матеріалу [5].

При формуванні географічних понять можливе застосування таких методичних прийомів:

1. Відтворення уявлення про об'єкт чи явище з урахуванням суб'єктного досвіду учнів. Так, при формуванні базового поняття «річка» вчитель за допомогою послідовних питань відтворює знання учнів: звідки річки беруть свій початок, куди вони впадають, як називаються ці частини річки, який вид має місцевість, якою тече річка. Учні за допомогою вчителя відповідають на ці питання, вчитель на класній дошці, а учні слідом за учителем у своїх зошитах записують такі ключові поняття, як джерело, гирло, а після розгляду малюнка у підручнику такі поняття, як долина річки, заплава, русло річки. Визначивши поняття, що розкривають сутність базового поняття, вчитель пропонує учням самостійно сформулювати поняття «річка». Кожне визначення (3-4) записується на класній дошці, вибирається, на думку учнів, найправильніше і порівнюється з визначенням цього поняття у тексті параграфа чи короткому словнику географічних понять і термінів у додатку до підручника.

2. Учні, розглядаючи малюнки підручника, заповнюють у своїх зошитах схему «річка та її частини». Така незаповнена схема заздалегідь складається учителем на дошці. Знаходять визначення понять, що розкривають базове поняття, і, як результат проведеної пізнавальної діяльності, формують варіанти визначення базового поняття, порівнюють їх із визначенням у тексті підручника чи словнику географічних понять і термінів. Можливе продовження схеми як записів визначення, позначених у схемі понять.

3. Моделювання річки на класній дошці як схемного малюнка, на моніторі комп'ютера чи з допомогою інтерактивної дошки. У процесі такого моделювання перед учнями поетапно відтворюється образ річки з її складовими частинами. Далі на основі

спроектованої моделі річки можливі різні варіанти пізнавальної діяльності учнів: перенесення моделі в зошит, відтворення суб'єктного досвіду учнів відповідно до змісту моделі, пошук у тексті підручника визначень виділених понять, формулювання учнями базового поняття та визначення його відповідності з визначенням підручника або словника географічного поняття та терміни.

Дедуктивним шляхом формуються, зазвичай, абстрактні, теоретичні поняття, що вивчаються в курсах «Материки й океани», «Україна у світі: природа, населення» і особливо в курсі «Загальна географія». Не можна забувати, що у цьому віковому періоді, який доводиться вивчення названих курсів географії, починає формуватися абстрактне мислення. Прикладами таких загальних і водночас абстрактних теоретичних понять можуть бути поняття про географічну оболонку, кліматичні пояси Землі, поняття про світове господарство, ринок праці, географічний моніторинг, світове господарство, сталий розвиток та ін. Такі поняття найчастіше розкриває сам учитель. Дедуктивний шлях формування понять перед'являє більш високі вимоги до абстрагуючої діяльності учнів, їх загальної ерудиції, вмінню підтверджувати свої пояснення прикладами.

Алгоритм формування понять дедуктивним шляхом наступний:

- формулювання вчителем визначення поняття;
- організація роботи з засвоєння його складових частин, ознак та зв'язків між ними;
- усвідомлення учнями виділених ними складових елементів (частин) поняття, що формується;
- встановлення зв'язків з іншими поняттями, що додатково розкривають особливості вивченого об'єкта або явища, про яке було сформовано відповідне поняття [6].

Основними прийомами формування понять дедуктивним шляхом є: зіставлення, порівняння, абстрагування, припущення, доказ та ін.

Формування одиничних географічних понять має низку особливостей:

- прив'язку досліджуваних об'єктів та явищ до конкретної місцевості на земній поверхні та до географічної карти;
- формування одиничних понять найтіснішим чином пов'язане з умінням визначати за допомогою карти географічне положення об'єктів, що вивчаються;
- формування одиничних понять складає основи загальних;
- при формуванні одиничних понять конкретизуються, розширюються та поглиблюються знання учнів про базові, загальні поняття, які є основою для їх формування [7,8].

Опанувати поняття означає:

- знати його визначення, засвоїти його зміст: суттєві та відмінні ознаки та їх взаємозв'язки;
- мати образне уявлення про вивчений об'єкт чи явище;
- опанувати прийоми навчальної роботи, за допомогою яких можливе застосування знань про відповідне поняття під час вирішення нових навчальних завдань.

Основними показниками засвоєння поняття є: знання його визначення, вміння виділяти суттєві відмінні ознаки поняття, що вивчається, наявність образного уявлення

про вивчений географічний об'єкт або явище, вміння застосовувати знання про вивчене поняття при вирішенні нових пізнавальних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Прохорова Л. А., Непша О. В., Зав'ялова Т. В. Формування геолого-геоморфологічних навичок та вмінь учнів на уроках географії в освітніх установах. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. № 62. Т. 1. С. 123–127.
2. Варакута О. Формування географічних понять як спеціально організований процес. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2002. №8. С.62-64.
3. Левада О.М. Подходы к формированию картографических понятий в школьном курсе географии. Moderní vzmoženosti věd – 2010: materiál v Meyinárodní vědecko-praktická konf., 27 ledna – 5 února 2010 r. Praha: Chemie a chemická technologie «Ekologie». С. 47– 50
4. Назаренко Т., Шиліна Н. Формування системи географічних понять у старшокласників. Рідна школа. 2010. № 11. С. 37 – 40.
5. Удовиченко Л.В. Особливості формування системи навчальних понять з географії учнів старшої школи. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки. 2017. Вип. 35. С. 161–166
6. Гришко С.В., Іванова В.М., Непша О.В., Тамбовцев Г.В. Методичні підходи до формування географічних знань як компоненту предметної географічної компетентності учнів загальноосвітніх шкіл. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 68. Т. 1. С.156-162. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-1.32>
7. Топузов О.М., Самойленко В.М., Вішнікіна Л.П. Загальна методика навчання географії: підручник. Київ: Картографія, 2012. 512 с.
8. Уварова Г. Формування географічних понять у курсі «Географія материків і океанів». Географія та основи економіки в школі. 2010. № 3. С. 27 – 31.